

Ekologinį ūkininkavimą skatinančių veiksnių vertinimas

Virgilijus Skulskis,

Emilija Kairytė,

Romualdas Zemeckis

*Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas,
V. Kudirkos g. 18, LT-03105 Vilnius, Lietuva,
el. paštas laei@laei.lt*

Pastaraisiais metais Lietuvoje sparčiai didėja ekologiškų žemės ūkio produktų gamintojų skaičius bei sertifikuotos šiam gamybos būdai žemės plotai. Šaliai tapus ES nare, šie procesai dar labiau suaktyvėjo. Įvertinus ekologinio ūkininkavimo plėtros tendencijas užsienio šalyse bei modeliuojant situaciją Lietuvoje, svarbu analizuoti ūkio subjektų požiūrį į ekologinį gamybos būdą, jų motyvus pasirenkant tokią tolesnę ekonominę veiklą ir gyvenimą.

Straipsnyje nagrinėjami 2005 m. pavasarį–vasarą atlikto nuomonių tyrimo apklausos būdu, kurioje dalyvavo ūkininkai, vystantys ekologinį žemės ūkį bei ūkininkaujantys tradiciškai, rezultatai. Dauguma respondentų mano, kad ekologinis ūkininkavimas tiesiogiai sąlygoja žmonių sveikatą ir laukinių gyvūnų bei augalų išsaugojimą. Kaip paskatą pereiti prie ekologinio ūkininkavimo, respondentai labiausiai akcentavo paramą ekologiniam ūkininkavimui ir sveiką aplinką savo šeimai. Jei būtų nutraukta dabartinė paramos programa, daugiau nei pusė ekologiškai ūkininkaujančių toliau vystytų tokį gamybos būdą.

Raktažodžiai: ekologinis ūkininkavimas, ekologiški produktai, parama ekologiškai ūkininkaujantiems, agrarinė aplinkosauga

IVADAS

Ekologinis ūkininkavimo būdas yra reikšmingas savo potencialiomis galimybėmis spręsti keletą kaimo gyventojams aktualių problemų (žemės ūkio produktų konkurencingumo, kaimo gyventojų užimtumo, papildomų pajamų ir t. t.), tačiau gali veikti ir kaip prevencinė aplinkos apsaugos priemonė. 2004 m. Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto atlikto tyrimo duomenimis, ES-15 šalių ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų motyvacija: didesnės produktų kainos, didesnės kompensacinės išmokos, žalos sveikatai ir aplinkai vengimas (bioįvairovės saugojimas), noras ūkininkauti, tausojant gamtą. Tuo tarpu svarbiausi motyvai, lemiantys Lietuvos ūkininkų apsisprendimą ūkininkauti ekologiškai, buvo šie: sveika mityba, gamtos apsauga, didesnės kompensacinės išmokos, gyvenimo būdas, įdomi veikla (Kairytė, Ribašauskienė 2004). Šalyje pastaraisiais metais ypač pastebimai padaugėjo ekologinių ūkių bei jų žemės plotai. Vieną pagrindinių tokio spartaus didėjimo priežasčių būtų galima įvardyti labai padidėjusią, palyginti su tradiciniu gamybos būdu, finansinę paramą ekologiškai ūkininkaujantiems ūkiams, Lietuvai tapus ES nare. Tačiau staigus pokytis taip pat reikalauja detalesnių tyrimų, kuriais būtų galima išaiškinti pagrindinius sparčią plėtrą paskatinusius veiksnius. Ekologinė žemdirbystė žemės ūkio tvarios plėtros požiūriu Lietuvoje plačiau nagrinėta tik biomedicinos mokslų darbuose, o vadybos ir ekonomikos mokslų studijos labai fragmentiškos.

Šio tyrimo tikslas ir uždaviniai – nustatyti ūkininkų požiūrį į ekologinį gamybos būdą ir jų apsispre-

ndimo dėl gamybos būdo pasirinkimo veiksnius, jų svarbą bei prioritetiškumą. Tyrimo objektas – ekologiškai ir tradiciniu būdu ūkininkaujančių ūkininkų požiūris į aplinkos sąlygas, turinčias įtakos jų sprendimams dėl gamybos būdo pasirinkimo. 2005 m. pavasarį–vasarą buvo atlikta ūkininkų, plėtojančių ekologinį ir tradicinį gamybos būdą, anketinė apklausa interviu būdu. Anketose naudoti kokybiniai ir kiekybiniai parametrai, kurių kombinaciją atliekamame tyrime būtų galima įvardyti, anot U. Kelle, „trianguliacijos“ metafora (Kelle 2001). Straipsnyje pateikiami kai kurie atlikto tyrimo rezultatai, kuriais remiantis galima daryti tam tikrus pagrindimus, apibendrinimus bei išvadas. Šis straipsnis orientuotas į mikrolygį – ekologinio ūkininkavimo plėtotės verslinių, aplinkosauginių, socialinių-etinių ir politinių veiksnių, turinčių įtaką žemės ūkio verslo sprendimams, vertinimą ir yra prasmingas pirmiausia tuo požiūriu, jog jame nagrinėjami nesisteminiai subjektyvūs duomenys (ūkininkų nuomonės), surinkti vykstant socialinį tyrimą. Be to, tyrime buvo remtasi monografiniu, loginių abstrakcijų, statistinio tyrimo bei palyginimo metodais.

Šis tyrimas yra vienas pirmųjų bandymų šalyje, norint nustatyti veiksnius, skatinančius ūkininkus rinktis ekologinį ūkininkavimo būdą. Apklausa buvo siekiama išsiaiškinti tiek ekologiškai, tiek tradiciniu būdu ūkininkaujančių ūkininkų požiūrį į ekologinį ūkininkavimą, jo privalumus bei trūkumus ir apibūdinti šių požiūrių skirtumus sąlygojančius veiksnius, todėl visiems respondentams buvo pateikti bendri analogiški klausimai, papildyti specialiaisiais.

APKLAUSOS SĄLYGOS IR METODIKA

Tikslinė grupė buvo visi prekiniai ūkiai pasirinktame regione. Juos sudarė tradiciškai ir ekologiškai ūkininkaujančių ūkių grupės. Ekologiškai ūkininkaujantys šio tyrimo atveju laikyti tie ūkininkai, kurie buvo įsiregistravę savo ūkius kaip ekologinius, įskaitant pereinamojo laikotarpio ūkininkus. Kadangi buvo tiriamas ūkininkų apsisprendimo procesas, ekologiškai ūkininkaujantais laikyti ir tie ūkiai, kurie interviu metu buvo tvirtai apsisprendę pereiti į ekologinį ūkininkavimą bei numatę sertifikuoti savo ūkius artimiausiu metu. Tradiciškai ūkininkaujančių ūkininkų tiriama grupę sudarė tradiciniai regiono ūkiai. Ūkininkai, gaminantys žemės ūkio produktus tik sau, ir ūkininkai, gaminantys juos pardavimui, labai skiriasi savo sprendimų priėmimo logika, į abi tyrimo grupes nepateko ūkiai, gaminantys žemės ūkio produktus tik savo vartojimui.

Tyrimui buvo pasirinkta 220 respondentų, ūkininkaujančių ekologiškai bei vistančių tradicinę gamybą. Dalis anketų buvo atmesta dėl nekokybiško jų užpildymo arba didelio tarpusavio prieštaraujančių atsakymų skaičiaus. Todėl straipsnyje pateikiami bei analizuojami 214 respondentų atsakymai.

Tyrimams bei anketinei apklausai vykdyti buvo pasirinkta Panevėžio apskritis, kuri pagal toliau išdėstomus argumentus galėtų atspindėti šalies situaciją. Žemės ūkio naudmenos Panevėžio apskrityje 2003 m. užėmė 482 082 ha plotą, arba 61% viso apskrities ploto. 2004 m. liepos 1 d. užregistruota 8918 ūkininkų ūkių, kurių vidutinis dydis buvo 15,5 ha. Panevėžio apskrities žemės ūkio sektorius – vienas stipriausių Lietuvoje. Čia užauginama 23% visos Respublikos grūdinių augalų, 12% – cukrinių runkelių, 16% – galvijų, 13% – paukščių, primelžiama 14% pieno. Apskrityje, kaip ir šalyje, yra mažiau palankios ūkininkauti vietovės (Rokiškio rajonas bei kai kurios Biržų, Panevėžio ir Pasvalio seniūnijos), kurios sudaro per 30% visų žemės ūkio naudmenų. Pagal Visuotinio žemės ūkio surašymo duomenis (Visuotinio 2003 m. žemės ūkio surašymo... 2005: 74–75) ir pagal Ūkininkų apskaitos duomenų tinklo (ŪADT) tipologiją šalyje buvo 31041 prekinis ūkis, kurių dydis per 2 EDV (Ekonominio dydžio vienetas lygus 1200 eurų) bei vyravo mišrus, augalininkystės–žolėdžių gyvulių; mišrus vyraujant augalininkystei, bei javų, rapsų ūkininkavimo tipai. 2–4 EDV dydžio ūkiai šalyje sudarė 64% prekinų ūkių skaičiaus. Panevėžio apskrityje 2004 metais buvo 3686 tokie ūkiai, iš kurių 2–4 EDV dydžio sudarė beveik 60%, vyravo mišrus augalininkystės–žolėdžių gyvulių; javų, rapsų ir mišrus, vyraujant augalininkystei, ūkininkavimo tipai (lent.). Be to, tyrimo metu buvo apklausta pakankamai daug (beveik 37% apklaustųjų) ūkių, kurie mažesni nei 2 EDV, tačiau surašymo duomenys rodo, kad tai yra gausiausia gamintojų grupė.

Europos Sąjungoje ŪADT sistemai duomenis 2002 m. teikė 1773 ekologiniai ir 852 pereinamojo laikotarpio ūkiai (Offermann, Lampkin 2005). Lietuvoje 2002

Lentelė. Ūkių specializacija ir dydis Lietuvoje ir Panevėžio apskrityje

Ūkių skirstymas į rangus pagal ūkininkavimo tipus (užimama vieta)	Lietuva	Panevėžio apskritis
Mišrus augalininkystės–žolėdžių gyvulių tipas (1)	1	1
Mišrus, vyraujant augalininkystei, tipas (2)	2	3
Javų, rapsų tipas (3)	3	2
Visi ūkiai tūkst.	272,1	29,2
iš jų prekiniai ūkiai tūkst.	31,0	3,9
Ūkių ekonominis dydis 2–4 EDV %	64	60

Informacijos šaltinis: Visuotinio žemės ūkio surašymo duomenys 2003.

m. šioje sistemoje buvo 21 respondentas, 2003 m. – 25 tokie ūkiai, o 2004 m. – 27 (Žemės ūkio... 2003, 2004, 2005). Taigi, be kokybinių tyrinėjimų ir anketinių apklausų, tikėtina, kad artimiausiu metu bus galima pakankamai išsamiai nagrinėti ir tokių ūkių veiklą, panaudojant ŪADT esančių respondentų duomenis. Reikia pažymėti, kad pagal šią metodologiją minimaliai pakanka 15 vieno tipo respondentų analizei ir apibendrinančioms išvadoms daryti.

Panevėžio apskrities pasirinkimą ūkininkų apklausai atlikti sąlygojo ir kiti veiksniai: gan didelis ekologinę gamybą vistančių ūkininkų skaičius šiame regione, besiformuojančios tokio gamybos būdo tradicijos. Buvo nuspręsta tyrimą atlikti vienos apskrities ribose, kad tiek tradiciniai, tiek ekologiškai ūkininkaujantys respondentai būtų ūkininkavę tomis pačiomis sąlygomis ir būtų palygintini, t. y. jų nuomonės nenulemtos skirtingų veiksmių.

Apskrityje veikia nepelno organizacija viešoji įmonė „Tatulos programa“, įvairiais būdais skatinanti ekologinį ūkininkavimą. Ši programa apima Šiaurės Lietuvos

Informacijos šaltinis: VŠĮ „Ekoagros“.

1 pav. Ekologinės gamybos ūkių išsidėstymas šalyje pagal savivaldybes 2005 m.

karsto regioną ir vienija 218 narių: 189 ūkininkus (82 turi ekologinių ūkių sertifikatus, dalis yra pereinamojo laikotarpio), 2 produkcijos perdirbimo įmones, turinčias sertifikatus, 6 žemės ūkio bendroves bei 1 kooperatyvą ir daržovių realizavimo klubą. Šalyje 2004 m. iš viso buvo sertifikuoti 1136 ekologiniai ir pereinamojo laikotarpio ūkiai, o Panevėžio apskrityje – 147 tokie ūkiai (Sertifikuoti... 2004). 2005 m. ekologinį gamybos būdą plėtojo ir buvo sertifikuoti 1811 ūkių (apskrityje – 252) (2005 metais sertifikuoti... 2005) (1 pav.).

Galima teigti, kad pasirinktas regionas su susiklosčiusiomis ekologinio ūkininkavimo tradicijomis bei paplitusiu tradicinio gamybos būdo ūkio subjektais atspindi šalies padėtį, o apklausoje dalyvavusių respondentų struktūra laikytina reprezentuojančia apskrityje susiformavusią analizuojamą situaciją.

EKOLOGINIO ŪKININKAVIMO PLĖTOTĖS TENDENCIJOS

Jungtinių Tautų žemės ūkio ir maisto organizacija (FAO) pateikia nuostata, kad ekologinis ūkininkavimas – tai sistema, labiau orientuota ne į gamybos apimtį, bet į gamybos proceso teikiamą naudą, t. y. aplinkos apsaugą bei tvarumą, užimtumą kaimo vietovėse, sveiką gyvenimą ir natūralų bei šviežių vietoje pagamintą maistą (Organic Agriculture 2002). Ekologinis ūkininkavimas galėtų būti viena alternatyvių veiklų globalizacijos proceso neigiamoms problemoms spręsti.

Europos Komisija dokumentu „Darbotvarkė 2000“ sudarė sąlygas padidinti paramą agrarinei aplinkosaugai, neišskirdama ekologinio ūkininkavimo. Buvo leista šalims narėms iš tiesioginės paramos tradicine gamyba užsiimantiems ūkiams dalį lėšų skirti agrarinės aplinkosaugos priemonėms, palikdama atsakomybę šalių vyriausybėms nustatyti savo šalių aplinkosaugines išlaidas ir paramos ekologiniam ūkininkavimui dydį (Harring et al. 2004).

2001 m. iš ES biudžeto pagal reglamentą 1257/99 ekologiniam ūkininkavimui remti buvo skirta 275 mln. eurų, kuriuos gavo daugiau nei 18 tūkst. ūkių, užėmusių beveik 3 mln. ha žemės. Iš 1,7 mlrd. eurų, skirtų agrarinės aplinkosaugos priemonėms, ekologinio ūkininkavimo parama sudarė apie 15%. Ekologiniai ūkiai užėmė 7,5% agrarinio aplinkosauginio ploto, parama ekologiškai ūkininkaujantiems ūkininkams buvo vidutiniškai 186 eurai/ha (tradiciniams ūkiams, įgyvendinantiems agrarines aplinkosaugines priemones, – 89 eurai/ha). Palyginti su ankstesne vidutine ekologinio ūkininkavimo išmoka (183 eurai/ha) pagal reglamentą 2078/92, ji šiek tiek padidėjo. Tačiau Danijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Italijoje, Nyderlanduose ir Portugalijoje ji sumažėjo. Visose ES šalyse, išskyrus Portugaliją ir Jungtinę Karalystę, vidutinė ekologinio ūkininkavimo išmoka už hektarą buvo aukštesnė už visų kitų paramos priemonių vidurkį (Kairytė, Ribašauskienė 2004).

D. Znaor (Kroatija) savo tyrinėjimų išvadose pažymi, kad tik ekologiniam gamybos būdai sudarant 10–

20% žemės ūkio produkcijos, šis gamybos būdas jau duotą naudą nacionalinei ekonomikai bei pradėtų mažėti neigiamas poveikis aplinkai, ypač kai kalbama apie azoto išplovimą iš dirvožemio. Tačiau, kaip teigia autorius, dabar Vidurio ir Rytų Europoje besivystantis ekstensyvus gamybos būdas nėra tausojantis, jis neapsimoka ekonomiškai ir dažnai sukelia aplinkos eikvojimą (pvz., dirvožemio eroziją, maisto medžiagų išplovimą ir kt.) (Znaor 2002: 41–45).

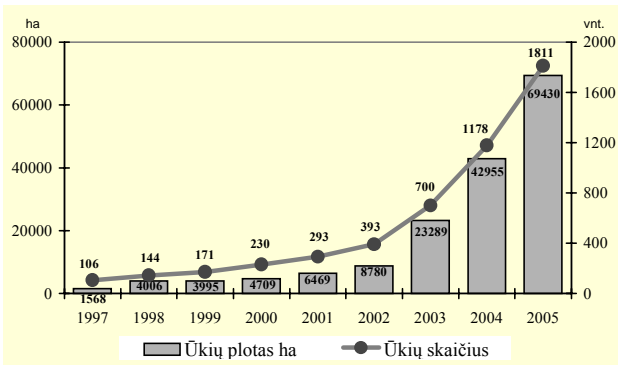
A. Wos ir W. Joswiak teigia, kad Lenkijos žemės ūkis nepajėgia konkuruoti su išsivysčiusiu Vakarų Europos žemdirbystės verslu, todėl turi orientotis į ekologiškų produktų gamybą, kadangi dabartinis ūkininkavimo būdas artimas ekologiniam ūkininkavimui (Žemės ir maisto ūkis... 2003).

Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijos įgyvendinimo priemonių išskirtose ekologinio ūkininkavimo stipriosiose pusėse akcentuojamas kompleksiškas ekonominių ir socialinių kaimo problemų sprendimas (Lietuvos žemės ūkio... 2002).

Tikimasi, kad pasaulinė sertifikuotos ekologiškos produkcijos rinka ir toliau augs, artimiausioje ateityje 10–20% per metus. 2010 m. ši rinka galėtų sudaryti 3,5–5% pasaulinės maisto rinkos (Kairytė, Ribašauskienė 2004).

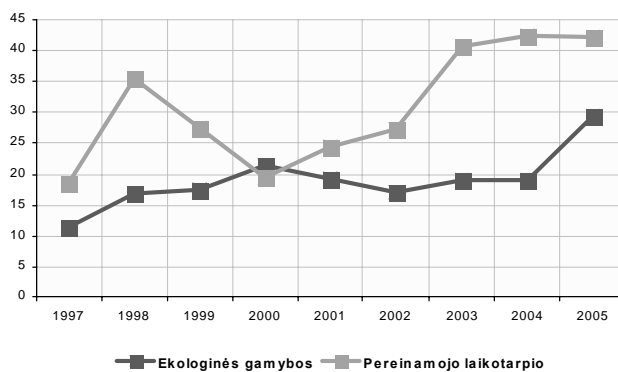
Ekologinio žemės ūkio plėtros pradžia Lietuvoje laikomi 1990 metai, kai Lietuvos žemės ūkio universitete buvo įkurta Lietuvos ekologinės žemdirbystės bendrija „Gaja“, kuri 2005 m. tapo asociacija, vienijančia ekologinės gamybos ūkininkus. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1991 m. patvirtino pertvarkos į ekologinį ūkininkavimą – „Tatulos“ krypties programą, kuri pradėta įgyvendinti jautriausioje šalies agrarinėje teritorijoje – Šiaurės Lietuvos karsto regione (194 tūkst. ha). Dar po metų buvo įsteigtas karstinio regiono fondas „Tatula“, kuris vėliau peraugo į VšĮ „Tatulos programa“. Taigi buvo padėtas pagrindas atitinkamose vietovėse pertvarkai iš tradicinio į tausojamąjį ir ekologinį ūkininkavimą. 1993 m. buvo sertifikuoti 9 pirmieji tokio gamybos būdo ūkiai, o vėliau sukurta sertifikavimo įstaiga VšĮ „Ekoagros“ administruoja ir kontroliuoja šį procesą. Nuo 1997 m. pradėtos mokėti tiesioginės išmokos iš šalies biudžeto už sertifikuotos žemės ploto pasėlių hektarą ir kompensuota 75% sertifikavimo mokesčio, todėl jau 1998 m. tokių pasėlių plotai išaugo 2,5 karto. Pagal šią programą buvo skatinama gaminti ir vartoti ekologiškus produktus, padedama visos šalies ekologinės gamybos ūkininkams realizuoti ekologiškus produktus, pradėtos rengti ekologiškų produktų mugės Vilniuje ir kituose miestuose, remti dalyvavimai tarptautinėse bei šalies parodose ir mugėse propaguojant ekologiškus produktus bei „Tatulos“ kryptį. ES išmokos bei kitos paramos ekologinės gamybos ūkiams priemonės ypač paskatino plėtrą šio gamybos būdo, kuris praėjusiais metais pasiekė beveik 70 tūkst. ha plotą (2 pav.).

Analizuojant bei vertinant ekologiškai ūkininkaujančiųjų skaičių bei sertifikuotą plotą, parodytus šiame paveiksle, reikia pažymėti tai, kad pasirinkus ekologinio

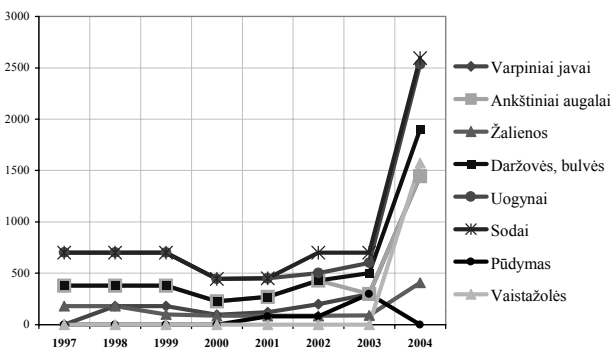
Informacijos šaltinis: VŠĮ „Ekoagros“

2 pav. Ekologinių ūkių skaičius ir žemės plotų kitimas Lietuvoje 1997–2005 m.

Informacijos šaltinis: VŠĮ „Ekoagros“

3 pav. Sertifikuotų ekologinės gamybos ir pereinamojo laikotarpio ūkių vidutinis dydis 1997–2005 m. ha

Informacijos šaltiniai: VŠĮ „Ekoagros“, KPP 2004–2006 m.

4 pav. Išmokos už pasėlius ekologiškai ūkininkaujantiems ūkininkams 1997–2006 m. Lt/ha

ūkininkavimo būdą ir kiekvienam ūkiui atlikus sertifikavimo procedūras suteikiamas tik pereinamojo laikotarpio į ekologinės gamybos būdą statusas. Pereinamojo laikotarpio trukmė priklauso nuo ūkio specializacijos, jo metu yra tam tikri ir gana griežti apribojimai dėl išaugintos produkcijos realizavimo bei panaudojimo.

Šalyje sertifikuotų bei pereinamojo laikotarpio ūkių vidutinis plotas pastaraisiais metais didėjo, naujausiais sertifikavimo duomenimis, pereinamojo laikotarpio ūkių

dydis beveik trečdaliu buvo didesnis nei ekologinės gamybos ūkių. Vidutinio ūkio ploto kitimo tendencija parodyta 3 pav.

Iki šalies įstojimo į Europos Sąjungą ūkininkai, ūkininkaujantys ekologiniu būdu, buvo pagal išgales valstybės remiami. 2004 m. parama ypač padidėjo (4 pav.), tačiau pastebimi ir neigiami pavyzdžiai, kai dalis ūkininkų tapo labiau suinteresuoti gaunama parama nei ekologiniu ūkininkavimu.

Galima daryti prielaidą, kad labai padidėjusi parama ekologiniams ūkiams paskatino didinti ekologinės gamybos plotus. Šis veiksnys yra labai svarbus, tačiau jis nėra vienintelis skatinantis tokį gamybos būdą. Tai įrodo ir šio tyrimo metu atliktos apklausos rezultatai.

EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

Dalis tyrimo rezultatų straipsnyje pateikiami dviem kryptimis: pagal respondentų tam tikrus pasirinktus požymius bei pagal iš anksto parengtų ir suklasifikuotų klausimų atsakymus.

Pagal lytį iš interviu dalyvavusių 214 respondentų buvo 150 vyrų (t. y. 70%) ir 64 moterys (30%), respondentų vidutinis amžius – 50 metų.

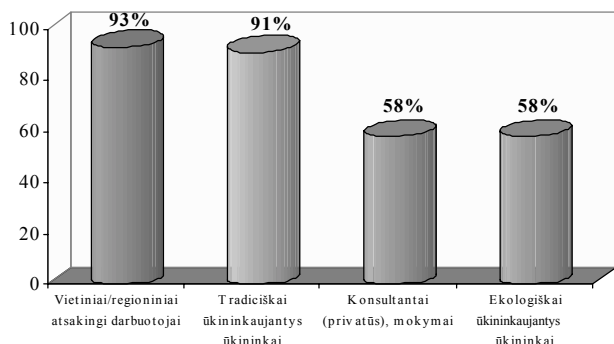
Pagal ūkininkavimo būdą apklausa metu 108 respondentai ūkininkavo ekologiškai bei 106 dirbo tradiciniu būdu. 64% apklaustųjų iki pradedant ūkininkauti dirbo žemės ūkyje. Visą darbo dieną savo ūkyje dirbo daugiau kaip 72% apklaustųjų ūkininkų, tiek pat jų neplanuoja pradėti jokios papildomos veiklos ūkyje arba už ūkio ribų per artimiausius trejus metus.

Pagal ūkininkavimo tipą daugiau kaip 2/3 respondentų savų ūkių specializaciją įvardijo augalininkystės-gyvulininkystės tipo, ryškesnių tendencijų dėl poreikio keisti dabartinę ūkininkavimo praktiką suformuota nebuvo.

Pagal išsilavinimą daugiau kaip 2/3 respondentų turėjo bendrąjį vidurinį arba vidurinį profesinį bei techninį išsilavinimą. Neuniversitetinį aukštąjį bei universitetinį išsilavinimą buvo įgiję per 19% respondentų. Pažymėtina, kad per 50% jų sutuoktinių turėjo vidurinį profesinį bei techninį išsilavinimą, tačiau pagrindinį išsilavinimą bei neuniversitetinį aukštąjį ir universitetinį išsilavinimą turėjo panaši jų dalis. Specializuotą žemės ūkio išsilavinimą buvo įgiję 46% respondentų (aukštesniąją žemės ūkio mokyklą – 31% respondentų, neuniversitetinį aukštąjį bei universitetinį išsilavinimą turėjo 15% respondentų).

Pagal įgytą patirtį absoliuti dauguma (93–95%) respondentų ūkininkų nurodė įgiję patirties dirbdami tėvų ūkiuose, išmoko patys ar iš kitų ūkininkų bei dalyvavo įvairiuose vienos dienos trukmės kursuose. Labai panaši situacija buvo susiklosčiusi pagal respondentų sutuoktinių įgytą patirtį, pastebimiau skiriasi tik lankyto įvairių vienos dienos trukmės kursų skaičius (mažiau 6 proc. punktais).

Tyrimo dalyvavę respondentai nebuvo itin aktyvūs įvairių sąjungų bei organizacijų, susijusių su jų profe-

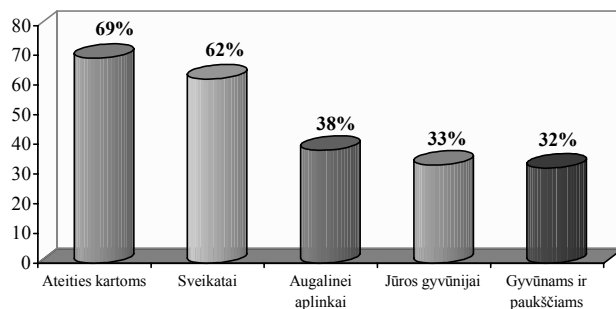
5 pav. Respondentų gaunamos informacijos šaltinių vertinimas

siniais poreikiais, nariai, tačiau nemažai jų dalyvavo minėtų organizacijų organizuojamuose susirinkimuose bei renginiuose. Buvo ir keletas aktyvių respondentų, kurie dalyvavo net kelių organizacijų veikloje. Analogiška padėtis susiklostė pagal apklaustųjų atsakymus apie dalyvavimą ne žemės ūkio organizacijose (pvz., sporto, politikos, kultūros ir pan.).

Nagrinėjant *apklaustųjų informacijos gavimo kanalus* reikia pažymėti, kad bendrąją informaciją aktualiais žemės ūkio klausimais absoliuti respondentų dauguma gauna iš vietinių ar regioninių atsakingų (savivaldybių žemės ūkio skyrių, Nacionalinės mokėjimo agentūros ir pan.) darbuotojų ir pokalbių su tradiciškai ūkininkaujančiais ūkininkais (93–91%) metu, iš kitų šeimos narių (79%) ir trečioje vietoje – konsultantų (privatūs) apsilankymai, mokymai bei pokalbiai su ekologiškai ūkininkaujančiais (po 58%) ūkininkais (5 pav.).

Respondentai nurodė panašius šaltinius informacijai apie ekologinį ūkininkavimą gauti: svarbiausi buvo pokalbiai su ekologiškai ūkininkaujančiais ūkininkais ir vietiniais ar regioniniais atsakingais (savivaldybių žemės ūkio skyrių, Nacionalinės mokėjimo agentūros ir pan.) darbuotojais (57–58%), toliau sekė konsultantų (privatūs) apsilankymai, mokymai (30%). Apibendrinant reikia pažymėti, kad tiek tradicinio ūkininkavimo, tiek ekologinio ūkininkavimo respondentai labiausiai vertino vietinius ar regioninius atsakingus (savivaldybių žemės ūkio skyrių, Nacionalinės mokėjimo agentūros ir pan.) darbuotojus. Daugiau kaip 85% respondentų vertino žemės ūkio bei ekologinio ūkininkavimo leidinius ir naudojami jais. Nors gana daug informacijos gavo iš televizijos bei radijo, šių informavimo priemonių nelaikė svarbiomis. Reguliariai ūkininkavimo problemas kiekvienas iš respondentų aptarinėjo vidutiniškai su 11 ūkininkų, iš kurių 4 vystė ekologinį gamybos būdą. Daugiau nei 52% respondentų pritarė nuomonei, kad jie jaučiasi pakankamai informuoti apie ekologinio ūkininkavimo programą.

Pasaulyje daugelis žmonių domisi aplinkosaugos problemomis, yra susirūpinę dėl žalą gamtai darančių veiksnių. Tačiau jų požiūris į daugiausia nerimo keliančias problemas bei jų vertinimai yra gana įvairūs. Vertinant respondentų požiūrį į *žalingų aplinkos padarinių poveikį* aktualiausias buvo poveikio ateities kartoms veiksnys (69% respondentų). Tiesiogiai respondento as-

6 pav. Respondentų nurodyto žalingo poveikio aplinkai padarinių aktualumas

meniui ir jo sveikatai bei gyvensenai aktualiausias buvo sveikatos veiksnys (62% respondentų nurodė svarbiausia priežastimi). Toliau išsidėstė asmeninės ateities, įtakos vaikams bei tiesioginės kasdienės įtakos veiksniai. Įtakos aplinkai požiūriu aktualiausiu įvertintas poveikis augalinei aplinkai (38%), beveik vienodai (32–33%) gyvūnams, paukščiams bei jūros gyvūnijai (6 pav.).

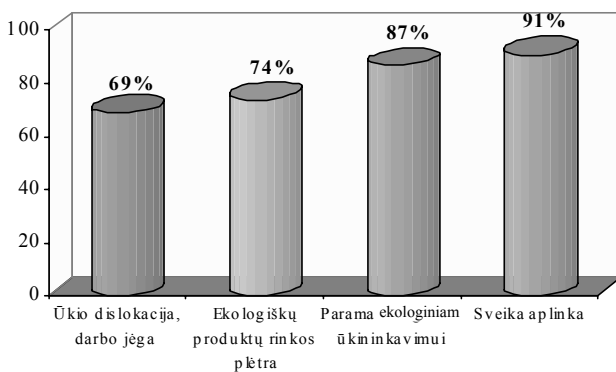
Šis nuostatas patvirtino ir respondentų išreikšta tvirta nuomonė dėl galimybės naudoti genetinio modifikavimo technologijas (tam nepritarė 87%) bei pirkti genetiškai modifikuotus produktus (tam nepritarė net 92% apklaustųjų). Apibūdinant *žmogaus santykį su natūralia aplinka*, visišką susiejimą įvertino beveik 44% respondentų, dar 42% nurodė labai artimą. Šio tyrimo metu buvo nustatyta: dauguma respondentų (per 72%) mano, kad ekologinis ūkininkavimas tiesiogiai veikia žmonių sveikatą ir laukinių gyvūnų bei augalų išsaugojimą; absoliuti jų dauguma – tuo buvo tvirtai įsitikinę.

Nagrinėjant respondentų nuomones apie jų *ūkininkavimo pajamų iš hektaro per artimiausius 5 metus* (kartu su išmokomis) tendencijas, reikia pažymėti, kad 30% respondentų buvo tos nuomonės, jog pajamos nekis, beveik tiek pat jų tikisi nedidelio padidėjimo bei nedidelio sumažėjimo. Savo veiklos vystymo perspektyvą 72% respondentų išsivaizduoja be jokių paskolų arba tik su labai mažomis paskolomis, kadangi nenori turėti išsiskolinimų arba jiems nereikia paskolos. 23% apklaustųjų sutinka, kad paskolos galėtų būti, tačiau lengvai valdomos ir neesančios pagrindiniu veiksniu pasirenkant ūkininkavimo būdą. Derliaus draudimo galimybės respondentams nėra aktualios, tai neturi įtakos ūkininkavimo būdo pasirinkimui. Pagrindinėmis ekologiškų produktų realizavimo rinkomis respondentai laiko didelius miestus ir užsienį.

Analizuojant apklaustųjų ūkininkų požiūrį į ekologinį ūkininkavimą kaip *ekonominę ūkio plėtrą bei galimybę efektyviai tvarkyti ūkį*, respondentai tai vertino žymiai atsargiau (kaip prioritetinį sprendimą patvirtino tik kas dvilyktas respondentas). Tai parodo ir respondentų nuomonė apie ekonominę žemės vertės didinimą verčiantis ekologiniu ūkininkavimu: pritariančių tam buvo tik 10% daugiau, nei nepritariančių, o 22% respondentų pasirinko neutralų atsakymą. Kaip tam patvirtinimą galima laikyti respondentų (59%) prieštaraujančią nuomonę poži-

cijai, kad ekologinis ūkininkavimas veda prie aukštesnio žemės derlingumo. Respondentai pripažino: palyginus su tradiciniu ūkininkavimu, ekologinis ūkininkavimas turi didesnes galimybes maksimaliai padidinti ūkio pelningumą (skaičiuojant kartu su išmokomis), tačiau tam iš dalies pritarė arba tokį pripažinimą nurodė net 41% respondentų, su tuo sutiko – tik 17% bei tuo buvo tvirtai įsitikinę – 7%. Be to, beveik trečdalis respondentų iš dalies pripažino, kad ekologinis ūkininkavimas teikia daugiau galimybių išplėsti verslą, tačiau su tuo sutiko ir tam pritarė tik 14%. Kaip vieną svarbiausių priežasčių jie nurodė galimybę su ekologiškais produktais lengviau įeiti į rinką. Tokios nuomonės buvo beveik 70% respondentų. Daugiausia respondentų (net 72%) buvo tvirtai įsitikinę, kad ekologinis ūkininkavimas turi įtakos žmonių sveikatai, dar 11% laikėsi tam pritariančios pozicijos. Iš viso apie ekologinį ūkininkavimą teigiamą nuomonę turi beveik 30% respondentų, tačiau reikia pažymėti, kad beveik 55% dalyvavusiųjų apklausoje išliko neutralūs arba dar neturi susiformavusios galutinės nuomonės. Tradicijų tęstinumo požiūriu net 75% respondentų buvo nuomonės, kad ekologinis gamybos būdas turi stipresnę ryšį su ūkininkavimo tradicijomis.

Nagrinęjant tradiciškai ūkininkaujančių respondentų nuostatas *dėl ekologinio ūkininkavimo ir perėjimo prie tokio gamybos būdo*, pastebėta, kad 40% respondentų neįsivaizdavo savo ūkio perėjimo į ekologinį ūkininkavimą bei beveik 37% respondentų buvo kilusi mintis pereiti, tačiau jie toliau į tai nesigilino. 17% apklaustųjų tyrimo metu rimtai svarstė tokio perėjimo galimybes, tačiau dar nebuvo galutinai apsisprendę. Vis dėlto yra ir nusivylusių šiuo gamybos būdu – 6 respondentai praeityje ūkininkavo ekologiškai, tačiau šitaip nebeūkininkauja. Bandant įvertinti kai kurių veiksmų įtaką dėl galimo perėjimo prie ekologinio ūkininkavimo, respondentai neakcentavo nei ūkio dydžio, nei tipo, nei ūkio struktūros. Žymiai svarbesniu jie įvertino ūkio dislokacijos vietą, darbo jėgos buvimą bei ekologiškų produktų rinkos plėtrą (69–74% respondentų), o svarbiausi yra parama ekologiniam ūkininkavimui (87%) ir sveika aplinka savo šeimai (91%) (7 pav.). Tuo tvirtai buvo įsitikinę atitinkamai 48 ir 57% respondentų. Nepaisant

7 pav. Respondentų nuomonė apie kai kurių veiksmų svarbą ekologinio ūkininkavimo vystymuisi

to, kad parama yra didelė, net ir nutraukus tokią rėmimo programą, 52% ekologiškai ūkininkaujančių subjektų teigė, jog toliau vystytų tokį gamybos būdą, tačiau net ketvirtadalis iš jų mažintų apimtį.

Mažiausiai aktualia ekologinio ūkininkavimo vystymuisi respondentai nurodė kitų (valstybės finansuojamų) ūkininkavimo programų paramos patirtį.

IŠVADOS

Panevėžio apskrities ūkininkų apklausa, vykdyta 2005 metų pavasarį–vasarą, įgalina pateikti išvadas apie pagrindines socialinių, psichologinių ir ekonominių veiksmų, lėmusių ūkininkų apsisprendimą dėl ekologiško ūkininkavimo, grupes:

Dauguma respondentų (72%) manė, kad ekologinis ūkininkavimas tiesiogiai veikia žmonių sveikatą ir laukinių gyvūnų bei augalų išsaugojimą, ir absoliuti jų dauguma buvo tuo visiškai įsitikinusi. Šie respondentai buvo tvirtai įsitikinę, kad ekologinis ūkininkavimas turi įtakos žmonių sveikatai, dar 11% apklaustųjų pritarė šiam teiginiui.

Tyrimo dalyvavę respondentai nebuvo itin aktyvūs įvairių organizacijų, susijusių su jų profesiniais poreikiais, nariai, tačiau dalyvaudami jų organizuojamuose renginiuose gavo įvairios informacijos apie ekologinį ūkininkavimą. Absoliuti dauguma respondentų skaitė ir vertino žemės ūkio bei ekologinio ūkininkavimo leidinius. Bendrąją informaciją aktualiais žemės ūkio klausimais respondentai gavo iš vietinių ar regioninių atsakingų (savivaldybių Žemės ūkio skyrių, Nacionalinės mokėjimo agentūros ir pan.) darbuotojų ir pokalbių su tradiciškai ūkininkaujančiais ūkininkais (93–91%) metu.

Kaip paskatą pereiti prie ekologinio ūkininkavimo respondentai labiausiai akcentavo paramą ekologiniam ūkininkavimui (87%) ir sveiką aplinką savo šeimai (91% respondentų). Tuo tvirtai buvo įsitikinę atitinkamai 48 ir 57% respondentų. Svarbiais jie įvertino ūkio dislokaciją, ekologiškų produktų rinkos plėtrą bei darbo jėgos buvimą (69–74% respondentų). Respondentai neakcentavo ūkio dydžio, ūkininkavimo tipo ir struktūros veiksmų. Jei būtų nutraukta dabartinė paramos programa, 52% ekologiškai ūkininkaujančių subjektų toliau vystytų tokį gamybos būdą, tačiau ketvirtadalis iš jų mažintų apimtį.

Respondentai labiau akcentavo socialinius psichologinius ir aplinkosauginius veiksmus nei ekonominius.

Kaip minėta, tyrimas buvo atliktas Panevėžio apskrityje, priskiriamoje specifiniam karsto regionui, turinčiam daugiau kaip dešimt metų patirties įgyvendinant ekologinio ūkininkavimo metodus. Todėl vertinant tyrimo rezultatus ir darant išvadas, apibendrinančias visos šalies ūkininkų požiūrį į ekologinį gamybos būdą, reikia į šį faktą atsižvelgti.

Literatūra

- Harring, A. M.; Dabbert, S.; Aurbacher, J. 2004. "Organic Farming and Measures of European Agricultural Po-

- licy”, *Organic Farming in Europe: Economics and Policy*, Vol. 11. Stuttgart: University of Hohenheim.
2. Kairytė, E.; Ribašauskienė, E. 2004. Ekologinio ūkininkavimo ekonomikos tyrimas / Mokslinio tiriamojo darbo ataskaita. LAEI, 60 p.
 3. Kelle, U. 2001, February. “Sociological Explanations between Micro and Macro and the Integration of Qualitative and Quantitative Methods [43 paragraphs], *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* [On-line Journal] 2(1).
 4. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijos įgyvendinimo programos 2002–2006 m. 2002. Lietuvos žemės ūkio ministerija, Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 694 p.
 5. Offermann, F.; Lampkin, N. 2005. *Organic Farming in FADNs – Issues and Analysis*. Report. Institute of Farm Economics, Germany; Institute of Rural Sciences, University of Wales, UK.
 6. *Organic Agriculture, Environment and Food Security*. 2002. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
 7. *Rural Development Plan 2004–2006 Lithuania*. Vilnius, 323 p.
 8. *Sertifikuoti ekologinės gamybos ir pereinamojo laikotarpio ūkiai, žuvininkystės ūkiai, laukinės augmenijos rinkėjai*. 2004. Kaunas, 85 p.
 9. *2005 metais sertifikuoti ekologinės gamybos ir pereinamojo laikotarpio ūkiai, žuvininkystės ūkiai, laukinės augmenijos rinkėjai*. 2005. Kaunas, 123 p.
 10. *Visuotinio 2003 m. žemės ūkio surašymo rezultatai pagal apskritis ir savivaldybes*. 2005. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV, 435 p.
 11. Znaor, D. 2002. “Contribution of organic agriculture to macro-economy and environmental performance of the countries with economies in transition”, *LŽŪU mokslo darbai* 53(6): 41–45.
 12. *Žemės ir maisto ūkis Lenkijoje integracijos ES kontekste*. 2003. Varšuva: Žemės ūkio ir kaimo plėtros ministerija.
 13. *Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys 2002*. 2003. Vilnius: LAEI, 123 p.
 14. *Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys 2003*. 2004. Vilnius: LAEI, 107 p.
 15. *Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys 2004*. 2005. Vilnius: LAEI, 107 p.

Virgilijus Skulskis, Emilija Kairytė, Romualdas Zemeckis

EVALUATION OF FACTORS ENCOURAGING ORGANIC FARMING

Summary

Lately in Lithuania the number of growers of organic agricultural products has been increasing rapidly and the certified organic area has been expanding. After Lithuania joined the EU, these processes have become more active. Taking into consideration tendencies of development of organic farming in foreign countries and projecting the situation in Lithuania, it is

important to analyse the attitude of economic entities towards organic production, their motivation to choose this method for further economic activity and lifestyle.

The article deals with the results of a questionnaire-based survey carried out in spring–summer 2005. Owners of both organic and traditional farms were interviewed. The majority of the respondents have an opinion that organic farming has a direct impact on human health as well as on the conservation of wild animals and plants. In the opinion of respondents, the main incentives to switch to organic farming are the support provided and a healthy environment for their families. If the ongoing support programme were stopped, more than 50 per cent of the organic farmers would continue this method of farming.

Key words: organic farming, organic products, support for organic farming, agri-environmental protection

Виргилюс Скульскис, Эмилия Кайрите, Ромуалдас Зекецкис

ОЦЕНКА ФАКТОРОВ, СТИМУЛИРУЮЩИХ РАЗВИТИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Резюме

В последнее время в Литве быстрыми темпами увеличиваются число производителей экологических продуктов сельского хозяйства и площадь сертифицированных для такого производства сельскохозяйственных угодий. Эти процессы еще более активизировались после вступления Литвы в ЕС. Исходя из тенденции экологического хозяйствования в зарубежных странах, оценивая ситуацию в Литве следует учитывать отношение субъектов к экологическому способу хозяйствования, мотивы выбора такой экономической деятельности, наконец образ жизни таких субъектов.

В статье обобщаются результаты исследования, проведенного весной–летом 2005 г. методом опроса фермеров, занимающихся экологическим и традиционным земледелием. Большинство респондентов считают, что экологическое хозяйствование непосредственно влияет на здоровье человека и диких зверей, способствует сохранению окружающей среды. В качестве стимулирующих развитие экологического хозяйствования факторов респонденты выделяли экономическую поддержку субъектов, осуществляющих экологическое хозяйствование, а также здоровую окружающую среду для своей семьи. Если действующая в настоящее время программа экономической поддержки будет прекращена, более половины занимающихся экологическим хозяйствованием фермеров намерены продолжать этот вид экономической деятельности.

Ключевые слова: экологическое хозяйствование, экологические продукты, экономическая поддержка занимающихся экологическим хозяйствованием, охрана окружающей среды в сельском хозяйстве